

hunnige beeldspraak, maar zeggen ons aangaande den oorspronkelijken zin dezer hoofdstukken in het boek Genesis niets. Zij leeren ons niet of Mozes met de slang het slangen-beest of satan noemen wilde."

In de door ons gespatieerde zinnen vindt men een afwijking van een belangrijken stelregel voor de exegese, welke door de Gereformeerden totnogtoe altijd werd gevolgd.

Zij hielden eraan vast, dat de Schrift moest worden uitgelegd naar de analogia Sacrae Scripturae, d.w.z. dat voor het verstaan van een uitspraak Schrift met Schrift moet worden vergeleken.

Prof. Visscher laat dat feitelijk los. Maar daarmee vindt hij dan ook alle Gereformeerden tegenover zich.

De fout schuilt hierin, dat hij de Schrift in verschillende deelen laat uiteenvallen, welke ieder op een afzonderlijke wijze, van uit verschillende cultuurmilieus, moeten worden verklaard.

De eenheid der Schrift wordt hiermee in beginsel prijsgegeven.

Omdat hij gedurig naar de bedoeling der verschillende schrijvers vraagt en de bedoeling des Geestes op den achtergrond schuift, kan hij niet aanvaarden, dat het eene deel der Schrift het anders ook indirect opheldert.

Op dat standpunt is er geen voortschrijding van de Schriftopenbaring mogelijk, men ontdekt daarin niet een voorigaande lijn, maar de deelen der Schrift worden als een mozaiek naast elkander neergeslagd.

Zoo wordt er te kort gedaan aan de Gereformeerde leer, dat de bedoeling des Geestes hoofdzakelijk is en de bedoeling van de schrijvers daaraan ondergeschikt.

De Heilige Geest wordt hier niet genoegzaam erkend als Auctor primarius d.i. als eerste Auteur van de Schrift.

En door aan de verschillende Schriftdeelen zulk een locale en tijdelijke kleur te geven, moet men er konsekwent toe komen op de universeels beleeckenis van de Schrift af te dingen.

Die konsekwentie trekt Prof. Visscher zelf nog niet.

Gehukkig. Toch hebben we tegen meningen, welke zulke konsekwenties in zich dragen, de ernstigste bedenking.

Of we dan met zeker cultuurmilieu in het geheel geen rekening hebben te houden?

Dat is weer een ander uiterste. Daarover spreken we nog wel eens.

Onze enquête.

Onze enquête inzake „Reformatie in de prediking” mag zich in groote belangstelling verheugen. Uit alle deelen des lands ontvingen wij brieven. Uit steden zoowel als van het platteland.

Alleen de Noordelijke provincies waren nog karig in haar deelneming aan de enquête.

Tech zouden we ook daaruit gaarne stemmen hooren.

Dat geeft aan onze enquête meer waarde.

Nu weten wij wel, dat men er in het centrum, het Oosten, Westen en Zuiden van ons land gemakkelijker de pen opneemt.

Onze Noordelijke broeders staan er voor bekend, dat zij gaarne eerst eens de kat uit den boom kijken.

Maar in dit geval is het niet nodig.

Men kan er geenerlei onvoorzichtigheid mee begaan.

Worden er gedeelten uit brieven gepubliceerd, dan zal dit toch zoo geschieden, dat anderen van de herkomst niets gewaar worden.

Ook vragen wij niet, dat er per se kritiek moet worden geleverd.

Het is ons evenzeer welkom, wanneer men het goede in de prediking roemt.

Maar ieder, die ten deze iets op zijn hart heeft, schrijve.

Men gelieve er om te denken ons in den linkerbovenhoek op de envelop te plaatsen: „Reformatie in de prediking”.

Op 15 December wordt de gelegenheid gesloten.

Het is een menselijke eigenschap om eerst warm voor een zaak te worden, wanneer zij aan het rollen is.

Maar ieder, die even nadenkt, begrijpt, dat wij daaraan niet mogen toegeven.

Gaarne getroosten wij ons de moeite om den stapel brieven, hoe hoog die ook zij, nauwgezet door te lezen en daaruit aantekeningen te maken.

Doch ook dit heeft een grens.

Mogen wij nu nog even herinneren aan onze vier voorwaarden:

1. indien men kritiek heeft worde men nooit persoonlijk. Kritiek op een bepaalden prediker of op predikers in een bepaalde plaats wordt door ons niet aanvaardt. Brieven met zulk een inhoud verhuizen dadelijk naar de papiermand. Men moet de prediking van den tegenwoordigen tijd in het algemeen in het oog vatten. Daarom drage de kritiek een algemeen karakter;

2. men zoeken zijn sterkte niet in krachttermen. Dat verlaagt voor ons de waarde der kritiek. Liefde tot de waarheid en haar verkondigers, alsmede

tot het volk Gods mag alleen de drijfveer zijn en dat moet ook uit de brieven zijn te proeven;

3. hoewel wij misschien een enkelen brief zullen citeeren, verbinden wij ons daartoe niet. Ook mag niemand zich verongelijkt achten, wanneer wij uit den eenen brief wel iets aanhalen en uit den anderen niet;

4. Men schrijve biddend.

HEPT.

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

Nog eens: Gedwongen huwelijken.

Een onzer lezers — doch die, naar hij ons verzekert, spreekt uit naam van meerderen — is over m'n antwoord aan de B. te A. over gedwongen huwelijken niet tevreden.

Aan de B's verzoek, om bewijs uit de H. Schrift, dat wie gedwongen ten huwelijk gaan, schuldig staan aan overtreding van het 7de gebod, voldeed ik z.i. met m'n verwijzing naar Zondag 41 van den Heidelberger niet.

En omdat de B's gedachten ook bij hem en bij vele zijner vrienden leven, verzoekt hij me daarom een duidelijk antwoord op de volgende twee vragen.

1e. Wordt wel ergens in de Schrift vonnis gesproken over de gemeenschap tusschen ongetrouwden die een huwelijk noodzakelijk maakt? En

2e. Valt ze wel metterdaad onder de zonden tegen het zevende gebod?

Bij deze laatste vraag tekenen hij dan aan, dat ze, naar zijn oordeel, allereerst overtreding is van gebod 5, en dat ze door iets bijkomends stellig ook zonde tegen gebod 7 kan worden, doch dit op zich zelve niet is, of dat daarin althans niet het karakteristieke ligt van dit kwaad.

Ofschoon een lange discussie juist over dit onderwerp me niet bijzonder aantrekt en zeker ook haar gevaren heeft, wil ik toch, om 't belang der zaak, vooral voor onzen tijd, en ook, helaas, voor onze kringen, gaarne aan P's verzoek voldoen.

Maar het eischt een toegeeflijkheid, die ik me stellig voorneem, uitzondering te laten blijven.

Wij praten met elkaar, ook in „De Reformatie” als Gereformeerde menschen, d.w.z. als menschen, die de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerken erkennen als de uitdrukking van hun geloof, en die daarom een beroep op de belijdenis als ten volle geldig erkennen. Niet om een autogestie die deze belijdenis hebben zoo, maar omdat we haar saam erkennen als gegrond op en in overeenstemming met het Woord onzes Gods.

Wie ten opzichte van enig deel der belijdenis van deze overeenstemming niet overtuigd is, trachte daarover meerder licht te krijgen, of dien, zoo het gevonden licht hem niet geruststelt, een gravamen in, maar hij mag nooit beginnen met in discussie de belijdenis buiten de deur te zetten.

Onder beding, dat P dus nooit meer doz wat hij nu deed, en na erkennung zijner zijds, dat hij thans krijgt wat hij geen recht had te eischen — wil ik hem de volle maat geven.

Zijn eerste vraag moet ik, om hem geen onrecht te doen, zeker een weinigje wijzigen.

Want als ik haar lees, gelijk ze daar staat: „Wordt wel ergens in de Schrift vonnis gesproken over de gemeenschap, die 'n huwelijk noodzakelijk maakt?” dan is ze, zeker ook naar P's oordeel spoedig beantwoord, en kan dat antwoord kwalijk anders dan bevestigend zijn.

Want gemeenschap die een huwelijk noodzakelijk maakt is geslachtelijke gemeenschap van ongetrouwden. Geslachtelijke gemeenschap van ongetrouwden, zoo heel in het algemeen, is hoererij. En dat de Schrift over hoererij vonnis spreekt, zal wel voor niemand bewijs behoeven.

Doch zoo algemeen zal het door P. niet bedoeld zijn. Hij heeft gedacht aan gemeenschap tusschen twee personen, die elkaar liefkroegen, die deze liefde voor elkaar uitspraken, en die besloten, met elkaar te huwelijk te gaan. Hij dacht m.a.w. aan wat we „verloofden” noemen, of aan jongelui, tusschen wie, zooals het te platten lande heet, tot vaste verkeer kwam.

Van een bestrafing of vonnis over jonge menschen, die bij dergelijke verhouding, door geslachtelijken omgang hun voorgenomen huwelijk verhaastten, bekent ik, geen voorbeeld uit de H. Schrift te kennen.

Doch dit is ook zeer begrijpelijk.

In het Oosten toch kende men onze lange verlovingen of verkeerdingen niet.

Men kende er alleen een bruidstijd; die dan vaak wel van veel langer duur was dan onze ondertrouw, doch in niets leek op onze verlovingen.

Dat het gevraagde vonnis of voorbeeld van een vonnis niet is aan te wijzen, zegt dus weinig.

Voor al onder ons, gereformeerden, die geleerd hebben, dat de Schrift ons nog op een andere manier den regel geeft voor geloof en wandel, dan in den vorm van bepaalde teksten of voorbeelden.

Het komt alles aan op de beantwoording van P's tweede vraag: „Valt ze (de buiten-echtelijke gemeenschap n.l. wel onder de zonden tegen het 7e gebod?”

Ik moet eerlijk bekennen, dat een vraag als deze me meer dan een beetje verbaast.

Wie haar stelt, brengt toch feitelijk heel de methode van wets-uitlegging in geding, waarin Calvijn ons voorging, die alle gereformeerde Moralisten en Kerken volgden, die van gebod 1 tot gebod 10 ook onze Heidelberger toepast, en die bij elk der 10 geboden de sleutel blijkt, waardoor ons de schatkamers van 's Heeren wonderbare Wet ontsloten worden; die aan de Schrift zelve ontleend is, zich meer bepaald rechtstreeks aansluit aan het woord des Heeren Jezus: „Voorwaar, Ik zeg u, zoo wie een vrouw aanziet, om haar te begeeren, die heeft reeds overspeld met haar in zijn hart gedaan”, en die hierin bestaat, dat we in de eene bepaalde zonde, die een gebod verbiedt, geheel een rubriek, beter gezegd, heel een familie van zonden getroffen zien, die met deze eene zonde saamhangen en in haar, als de meest centrale of de scherpst-geteekende, haar vertegenwoordigster vinden.

Deze methode in 't algemeen verdedigen behoeft ik niet.

Bij elk afzonderlijk gebod, ook bij gebod 7, rechtvaardigt ze zich zelve.

Gebod 7 raakt rechtstreeks en naar de letter enkel en alleen de zonde van echtbreuk, d.w.z. het breken van den echt.

Het breken van den echt bij ieder zonder onderscheid; ook, en niet het minst bij ons-zelfen — en op alle manier, niet alleen door wat we in het dagelijksch spraakgebruik echtbreuk noemen, maar ook door twistgierigheid, boos humeur, zelfzucht, en al wat een huwelijk verstoren kan.

Dat alles wordt, gelijk onze Heidelberger zegt, in het zevende gebod verboden.

Het gaat dus in eerste instantie om de vestiging van het huwelijk tegen allerlei uiting van de zonde, waardoor het belaagd en bedreigd wordt. Goed.

Doch daaruit beslute men nu niet, dat het hier eeniglijk en alleen gaat om de bescherming van het huwelijk, als heilige instelling Gods, geheel in 't algemeen, en dat er dus van geen overtreding van dit gebod sprake kan zijn waar geen huwelijk gebroken of geschonden kan worden om de eenvoudige reden, dat het er niet is.

Want — om nu even te laten rusten wat beter straks wordt gezegd — we vinden hier in gebod 7, het huwelijk niet in het algemeen en in het afgetrokken.

Maar we ontmoeten het hier in zeer concrete vorm en in een zeer bepaald verband.

We ontmoeten het hier als het huwelijk van onzen naaste. Gebod 7 toch behoort tot de tweede tafel der Wet, en is een der geboden, die ons voorhouden, wat we onze naasten schuldig zijn.

„Gij zult niet echtbreken” beteekent dus allereerst: gij zult niet breken den echt van uwen naaste.

En nu kan dat breken van des naasten echt ongetwijfeld allerlei vorm aannemen, maar zijn meest praegnanten vorm is toch wat onder ons en wat evenzoo onder Israël verstaan werd onder echtbreuk in engeren zin.

Gelijk naar het woord des Heeren: „Die twee zullen tot één vleesch zijn” in de lichamelijke gemeenschap de eenheid, welke in het huwelijk tot stand komt, haar volle openbaring vindt, zoo ligt ook in wat echtbreuk heet in engeren zin, de radicalste geweldpleging aan eens anders huwelijk.

En wat is nu het kwaad, dat in dit uiterste vergrijp tegen des naasten echt aan het licht treedt?

Dat kwaad is de niet door de vrees Gods beheerschte en bedwongen zinnelijke lust.

Maar in deze hoofdloft van den onbedwongen lust, treft dan gebod zeven alle andere, en in deze alle saam treft het in dien onbedwongen lust zelf den boezen wortel.

Zoo verstaan, verbiedt gebod zeven wel ter dege al wat onze Heidelberger in Zondag 41 opsomt: „alle onkuische daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten, en wat den mensch daartoe trekken kan.”

Daarom hebben alle gereformeerde Moralisten in gebod zeven het gebod der kuisheid gezien, d.w.z. die zelfbeheersching, die uit liefde tot God en uit heilige liefde tot ons-zelfen en tot onzen naaste, ook den zinnelijken drang, die het huwelijk doet zoeken, onderwerpt aan den geopenbaarden wil des Heeren.

Tot dien geopenbaarden wil des Heeren behoort nu ook, dat deze zinnelijke drang alleen in het huwelijk bevrediging mag zoeken.

En wel, opdat die bevrediging geen dierlijke, maar een door de echtelijke liefde tot het mensche-lijke, d.w.z. tot het geestelijk-zedelijke, opgehevene zij.

Alleen in het huwelijk.

Doch het huwelijk is nog niet waar twee menschen elkaar liefhebben, en elkaar de trouw-helote deden.

Daar is stellig wel aanwezig een der eerste voorwaarden voor het huwelijk.

Daar is in zekeren zin het huwelijk ook in voorbereiding.

Maar het huwelijk-zelf is er nog niet.

Zoo heeft men wel in geestdrijverige kringen van vroeger en later tijd beweerd, om er dan ook naar te handelen, telt het leven doodloep in de poelen van bestialiteit, — in geestdrijverige kringen, die met al wat tot de gestalte en den vorm

van het leven behoort, den spul dreyen, of het zelfs als uit den boze bestreden, wij er immers niets van dan geest — maar zóó hebben onze hervormde vaders niet gecorde-11.

Die hadden van de Schrift geleerd, dat er een wezen is der dingen, doch ook een vorm, dat beide door God gewild en Gods eigen schepping zijn, en dat het wezen evenzeer den vorm behoeft als de vorm het wezen.

In dat licht zagen ze ook het menschelek leven, en in dat menschelek leven het huwelijk, tegelijk een zijner rijkste ontplooiingen en een zijner kostelijkste gaven.

Het wezen van dat huwelijk zagen ze overal waar een man en een vrouweziel elkander met de liefde van den ééne voor de ééne, en van de ééne voor den ééne, beminnen — maar wat ze er, zonder méér, nog niet zagen, was de vorm van het huwelijk.

Die vorm kwam, oordeelden ze, eerst, als de innerlijke vereeniging van het voornemen tot een verbintenis voor het leven, voortschreed tot de daad der verbintenis zelve, onder medewerking of bevestiging van al de levenskringen die bij het huwelijk betrokken zijn: ouders, familie, kerk en burgerlijke overheid.

En zóó is het.

Zonder medewerking en sanctionering van al deze partijen kan het onder ons nu eenmaal tot geen huwelik en wettelijk huwelijk komen.

En ook in deze dingen heeft een christen te zien zoveel beschikkingen van zijn God. Die verlichtingen die ze hem opleggen, heeft hij als ordinaantien Gods te eeren.

Zoo gelien ze, gelukkig ook nog onder de christenen ten onzen.

En daarmee is dan de vraag van P., waar 't uie toeschijnt, beantwoord.

Want, als alle seksuele gemeenschap buiten het huwelijk zonde is voor God, en er van geen huwelijk kan gesproken worden, waar de vorm ervan, niet onder medewerking van alle partijen die er bij betrokken zijn, tot stand kwam, dan is ook wel waarlijk alle gemeenschap die tot het huwelijk dwingt, een overtreding van het zevende gebod.

Oók van het 5de ongetwijfeld.

Oók (in de roekeloosheid, waarmee brood en maatschappelijke eere, vooral van de vrouw, in de waagschaal worden gesteld; want wie waarborgt, dat het huwelijk ooit voltrokken wordt? van gebod 6 en gebod 9.

Oók, in het „ongecoördineerd“ begeeren, van gebod 10.

Dech oók, en meer rechtstreeks, van het 7de gebod.

Ik hoop, dat P. door dit antwoord bevredigd zal zijn.

Had misschien iets korter kunnen zijn.

Dat ik wat breed werd, heeft zijn reden hierin, dat P.'s oordeel, naar me meermalen bleek, dat van meerderen is, en dat het niet zelden als een schuld wordt opgeheven over een zonde die met den dag moordender om zich beengrijpt.

Want, men denke het zich toch wel in: als de gemeenschap buiten huwelijk eigenlijk alleen maar ongeoorloofd is, omdat men er door tekort doet aan het gezag dat God over ons stelde — dan bieden duizend handen de middelen aan, om te zorgen dat het gezag geen schade lijdt, en dat de vniel lust zich toch bevredigen kan.

V.

F.

LITERATUUR EN KUNST.

„Gouden Teugels“, door Mevr. A. van Hoogstraten-Schoch.

Ter inleiding op de bespreking van enkele nieuwverschene christelijke romans maakten we in het vorige artikel eenige noodige opmerkingen over de verhouding tusschen christelijke romankunst en christelijk literaire critiek.

Op den grondslag van de daarin gegeven uiteenzetting omtrent aard en doel van die critiek, komen we dan thans tot de behandeling der bedoelde romans zelf. En dan is het eerste boek, dat we bespreken de roman, die van deze alle de meeste bekendheid verkregen heeft: „Gouden Teugels“ van Mevr. A. van Hoogstraten-Schoch 1).

Na alles wat reeds over „Gouden Teugels“ geschreven werd — en we denken hier in 't bijzonder aan de voortreffelijke artikelen van Mevr. H. Kuyper-Van Oordt in „De Heraut“ — behoeven we niet veel meer te zeggen over de bedoeling van dezen roman.

Kort samengevat komt die hierop neer: de Schrijfster wil den strijd aanbinderen tegen de teugelloosheid, die kenmerk is van dezen tijd. Teugelloosheid allereerst bij de kinderen, die het ontzag en den eerbied voor de ouders opstandig hebben afgeschild en in allerlei zelfgekozen richtingen hun vreugde zoeken, maar teugelloosheid óók bij de ouders, die hun plicht als opvoeders niet meer verstaan en liever dan de zorg der opvoeding te dragen hun kinderen de vrijheid laten om zelf de gewenschte vrijheid te kunnen genieten. Zij wil dan de gevolgen

van zulke teugelloosheid doen zien voor kinderen en ouders beiden en daartegenover de betekenis doen verstaan, die gelegen is in een krachtig vasthouden van teugels, maar dan zulke, die tot werkelijke vrijheid gewennen: gouden teugels.

Dat zij voor de propaganda van deze gedachte den romanyorm heeft gekozen, vindt ongetwijfeld zijn oorzaak in het feit, dat het in 't bijzonder de moderne roman is, die de teugelloosheid predikt in woord en voorbeeld. Tegenover de vrijheidsverheerlijking, die de tendenz is van vele, om niet te zeggen de meeste nieuwere romans, wil zij stellen het ideaal der betugeling en, om dat te sterker als antiëthese te doen gevoelen, kleedt zij het in denzelfden vorm en behandelt het óók in een roman.

In deze bedoeling nu, zoowel wat het denkbeeld als wat de verwerkelijking betreft, ligt iets zeer sympathieks. Van de toenemende teugelloosheid bij kinderen en ouders dreigt een groot gevaar, ook voor het christelijk gezin, waarin zich de zuiging van het moderne leven uiteraard ook doet gevoelen — en de moderne roman, met zijn niets-schietende gedachtenontleding en suggestieve voorstelling van zaken maakt dat gevaar steeds groter, naarmate hij duidelijker de vrijheidstendenz predikt. Dat dan een onzer christelijke Schrijfsters, die door haar vroegere boeken een gemakkelijken toegang heeft tot den christelijken lezerskring, daartegen haar getuigenis doet uitgaan in den vorm van een moraliseerend verhaal, is alleszins verblijdend en geeft naar recht op waardeering en erkentelijkheid.

Intusschen, met haar beschouwingen te geven in de ontkleeding van een roman, heeft de Schrijfster een tweede taak op zich genomen, naamt die van het noodzakelijk getuigen, n.l. een bijdrage te leveren tot de christelijke romankunst. Zoo, als het voor ons ligt, is „Gouden Teugels“ een christelijke roman. En dus hebben we, uitgaande van een gerechtvaardigde waardering voor de bedoeling van het boek, ons te stellen voor de vraag, in hoeverre het alszoodanig is geslaagd.

Om die vraag te beantwoorden dienen we de hoofdlijn van het verhaal te bezien.

Simsha, de vrouw van Mr Mark van Werve, is drie jaar in Davos geweest wegens ziekte. Haar man heeft haar herhaaldelijk bezocht, de kinderen hebben haar telkens geschreven, ze kan dus van het leven thuis goed op de hoogte zijn. Desondanks begrijpt ze van de gezinsverhoudingen niets, als ze, genezen, weer thuis komt, ieder heeft daar zijn eigen leven, waar de anderen buiten staan en waaraan met name Simsha geheel vreemd is. Haar huiskunst is dan ook voor niemand een reden tot bijzondere blijdschap, uitgezonderd misschien voor Daan, den door de anderen niet begrepen zoon des huizes. Vooral is de oudste dochter, Elisabeth, veranderd. De associé van Simsha's man, een jonge dame, Mr Rudi van Renneberg, heeft het gezin bestuurd tijdens de afwezigheid der moeder en haar inzichten hebben daar den levensloop geheel veranderd. Het huishouden is op veel grooter voet gekomen en dus veel duurder geworden, en de kinderen, met name Elisabeth, hebben zich een groote mate van vrijheid verworven. Dure kleeren en allerlei vormen van uitgaan en genot zijn hun een behoefte geworden en hetgeen daartoe meer noodig was dan de vader geven wilde of kon, werd door Rudi betaald.

Scherp en duidelijk teekent de Schrijfster deze teugelloosheid als type van gemoderniseerd levensinzicht.

Simsha, die zóó haar gezin terugvindt, probeert aanstands de gewenschte hervorming aan te brengen, maar spoedig ziet ze, dat ze machteloos is. Rudi is voor haar man een onmisbare steun geworden en de kinderen hebben zich aan den nieuwen levensloop gewend: Rudi's niet opzettelijk uitgeoefende invloed overheerscht de hare. Zelfs haar man is veranderd. Hij is hoffelijk en vriendelijk, maar de oude hartelijkheid is weg, en ook bij de kinderen vindt ze niet de liefde, die ze verwacht had. Verdrietig en teleurgesteld, geeft Simsha dan haar pogingen tot verbetering op; ze neemt een afwachtende houding aan, biddend, dat verandering moge komen.

Dat gebeurt eerst als Elisabeth (die zich buiten de voorkennis van haar ouders om met een nietsnutten Engelschman heeft verloofd bij een auto-ongeluk wordt gewond (haar verloofde wordt op slag gedood), Simsha verpleegt haar en vindt dan gelegenheid veel met haar te praten.

Opnieuw echter dreigt de verandering verstoord te worden, als de dokter een verblijf in het buitenland voor Elisabeth noodig oordeelt en Rudi haar wil vergezellen. Simsha is daar ernstig op tegen, maar ze zou het niet hebben kunnen verhinderen, als niet te rechter tijd een rijke Amerikaan, dien zij te Davos heeft leeren kennen, was, komen opdagen. Hij, Mr Shipton, neemt nu de dochter onder zijn geleide en Rudi blijft thuis. Maar daarmee blijft ook haar invloed. Eerst als de verhouding tot haar „chef“ te vriendschappelijk wordt, gaat ze weg, eigener beweging. Ze maakt haar testament (waarin ze Elisabeth als haar erfgenamen aanwijst) en reist naar Zwitserland.

In Chamonië loopt ze toevallig een kerk binnen en hoort een preek, die haar ontroert. Ze koopt

een Bijbel, waarin ze vele plaatsen aanstreept. Een paar dagen later gaat ze op een bergtocht en valt in een ravijn. Vóór ze sterft heeft ze echter nog gelegenheid op een papiertje te schrijven, dat ze is gevallen. Een brief aan den Amerikaan, op het lijk gevonden, noemt een tekst, die Rudi's bekeering vermeldt. Shipton zorgt nu voor de begrafenis en zendt berichten, met een foto van het graf naar Mark van Werve. Deze gebeurtenis brengt hem weer nader tot zijn vrouw en nu komt verder alles in orde. Elisabeth, in Zuid-Frankrijk bij een domineesfamilie gelooerd, verandert volkomen en verlooft zich, met goedvinden van haar ouders, met een zeer sympathieken jongen, Mark en Simsha vinden hun oude liefde terug, tegenstanders van de familie worden vrienden en k men door hun invloed tot betere gedachten en dat alles, omdat Simsha de gouden teugels van geduldig afwachten, bidden en worstelen in de hand genomen en gehouden heeft.

Voorzover van een zoo gecompliceerd verhaal als dit een inhoudsopgave in kort bestek mogelijk is, is dit zoo ongeveer de geschiedenis, die in den roman wordt bewerkt.

De boven aangegeven bedoeling komt daarin duidelijk genoeg naar voren en, nog eens, dat geeft alle recht op waardeering. Maar vragen we nu nog eens of en in hoeverre het als christelijke roman geslaagd is, dan moet o.i. het antwoord luiden dat aan die bedoeling de waarde van het boek in dat opzicht is ten offer gevallen. En dat juist door de factoren, die we in het vorige artikel hebben genoemd, als de gevaren, waaraan de christelijke romankunst bloot staat: een zekere opzettelijkheid, een te-dik-er-boven-op-leggen, een zoeken van kracht in de breedte. Want een gansche reeks van toevalligheden moeten telkens weer de schakels vormen, die de deelen onderling verbinden; allerlei onwaarschijnlijkheden, die hun culminatie vinden in het briefje van Rudi, als ze gevallen is, moeten de belemmeringen uit den weg ruimen en in de gemakkelijke bekeering van schier alle op-tredende figuren worden de vele conflicten zonder eenige moeilijkheid opgelost.

Dit alles nu moge aan de bedoeling van het boek ten goede komen en de tendenz verscherpen, aan de literaire waarde doet het ongetwijfeld schade. Want, in het vorige artikel hebben we zulks in 't algemeen beloofd, dergelijke effecten, hoe goed en sympathiek ook bedoeld, breken de kracht van den roman als proeve van christelijke romankunst. 't Boek wordt een christelijk verhaal, waarin alles goed afloopt, in plaats van een christelijke roman, dat is, uiting van christelijke kunst, die tegenover moderne, wél literaire romans over deze stof, tegenwicht kan zijn. Vooral ook omdat het sterk en goed is in de demonstratie van het verkeerde, maar onbevredigend en slap in wat het wezen van een christelijke literaire roman zou moeten zijn, mist het de betekenis, die het alszoodanig kon hebben. Minder tendentieux gemaakt, zou het literair veel en veel beter zijn geweest. Nu blijft die betekenis beperkt tot die van een boeiend christelijk verhaal met moraliseerende strekking.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

Historie en Cultuur van het Nederlandsche Volk. Proeve van moderne geschiedskennisopvatting, door Dr. T. H. Fischer, „De Spieghel“, Uitgeverij, Amsterdam, MCMXXVII.

„Elk syn tyd“, — zoo is de spreuk, die met haar fraaie letters het titelblad van dit werk versiert en — zijn gedachte, zijn inhoud, zijn redeneermethode typeert.

„Elk zijn tyd“, zoo heet het hier.

„De gangen der eeuw zijn Zijne“, zoo zegt, zoo zingt een andere stem.

En dat is de stem der profetie, der Godsopenbaring.

De stem van een, die met God is getreden op Zijne hoogten.

* * *

Het is gevaarlijk, op ornamenten van titelpagina's af te gaan, als men een werk beoordeelen moet of zelfs maar inleiden.

Het geval wil echter, dat de „Voorrede“ een prachtige commentaar levert op de spreuk van daareven.

De auteur van dit werk is zich er ter dege van bewust, dat hij een knuppel werpt in een vaderlandsch boenderbok. Hij zegt zelf: „Hier wordt voor het eerst“ (spatiëring van mij, K. S. een eerlijke poging gedaan, om de geschiedenis van Nederland in modernen, kultureelen geest te behandelen, eenvoudig en aanschouwelijk“.

Hoe de schrijver zich verhoudt tegenover de dieperliggende vragen van levens- en wereldbeschouwing, die aan alle geschiedbeschrijving moeten vóóraf gaan? Deze zin zegt er iets van: „De geschiedenis van een volk kan niet in al hare deelen gelijkmatig behandeld worden. Naarmate de ontwikkeling vordert, geraken de menschen meer en meer in de macht der omstandigheden. De mensch als soort, wel is waar, wordt hun de baas“.

Hoe kwestie bouw is het wel redeneer. De den aan oitbreid tegenwo roeien als in d Onze vi den, br desnood gewoond den or is str takken Zoo pet Maar gebov lijke l vrijbe ken van riker d Hoe dat Ned en dat plan t king al laudch in het b niet als cult her delcont beschrip la het de kult national

Wie verwacht landsch gezichts al liggen nen ree in strijd wel deg verhoud en wete Maar ook de te make dezen n „Wat of die ik ho Krypt ten slo de wa Eerst Want Daarn Want Maar de vrijz verdraat die met en die in te d slechts sche en denis o isme“ graalleg geeft d naam i in de banen Met verschouwe lieken g men zo het Calv dagna, weer di die alle calvinist Maar w in 't gel zich. De lijk was namen den libe de; zuiv verwant Verwant getrokke alle seh

Elk dat is d Roomscl zichzelf den aar Elk drukking ziet en

1) Uitg. J. H. Kok, Kampen.